

Az ETO szükségessége

A magyarországi ETO néhány ember személyes teljesítményének köszönhetően lett olyan, amilyen: nemzetközi szinten is az elsők közé tartozó nemzeti változat. Köszönhette ezt az idők kezdetén Szabó Ervinnek (1877–1918). Amikor 1895-ben a belga Paul Otlet és Henry LaFontaine kezdeményezésére alakították át Dewey tizedes osztályozását Egyetemes Tizedes Osztályozássá, akkor ebben a kezdeményezésben az univerzális, nemzetközi eszmények mellett volt valami megváltó – a dokumentáció szakterületét megváltó – igyekezet és reménység. Nem véletlen, hogy a baloldali „megváltásban” reménykedő Szabó Ervin annyira értékelte ezt a kezdeményezést.

Szabó Ervin már 1900-ban alkalmazni kezdte Dewey Tizedes Osztályozását, és alig néhány évvel az ETO első, francia kiadása után, 1912-ben bevezette a Fővárosi Könyvtárban az ETO első, magyar nemzeti változatát. (Nagy ellenlábasa, a jobboldali *Gulyás Pál* (1881–1963) a Cutter-féle tárgyszavas osztályozást próbálta meghonosítani 1904–1911 között, lényegesen kisebb sikerrel, s ez hosszú időre meghatározta, hogy Magyarországon nem alakult ki az ETO-val egyenrangú tárgyszavas osztályozási kultúra.) (1)

A harmincas években *Káplány Géza*nak (1880–1952) köszönhető, hogy a századelő úttörő és a magyar könyvtárügyet megtermékenyítő Szabó Ervin-i kezdeményezése, melyet az ország sok könyvtárában alkalmaztak már, koordináltan fejlődött tovább. Káplány, Szabóval ellentétben, konzervatív alapállásból kiindulva karolta föl az egyetemes osztályozási rendszert. Értékelvű gondolkodása számára elviselhetetlen lett volna veszni hagyni olyan fejleményt, mely széles körben elterjedt, bevált és nemzetközileg is kibírta az összehasonlítást. Hosszú évek munkája után 1943-ban jelentette meg az első magyar nyelvű rövidített kiadást.

A Szabó Ervin nevéhez tapadó „haladó” hagyománynak köszönhetően Magyarországon – *Veregy Gyula* (1897–1976) hozzáértő szellemi bábáskodásával – a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején a legtöbb hazai könyvtárba bevezették az ETO-t – sokkal szélesebb körben, mint a csatlós államok közül bárhol. Ez a hagyomány is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az egyetemes, valójában ízig-vérig „nyugati” kezdeményezést megóvhatták attól, hogy helyette marxista alapon, a szovjet „tapasztalatok” nyomán valamilyen „haladóbb” átfogó osztályozási rendszerrel próbáljanak kísérletezni (ahogy ez például a Szovjetunióban már a harmincas években és a háború után az NDK-ban történt).

Az ötvenes évek végétől a hetvenes évek végéig *Lázár Péter*nek (1919–1982) köszönhető az újabb, talán minden addiginál erőteljesebb fellendülés az ETO magyarországi történetében. Lázár Péter az országos műszaki könyvtár igazgatójaként és a könyvtárosok szövetségének vezetőjeként úgy próbált kitörni az 56-os forradalmat követően bedeszkázott égboltú országból, hogy meggyőzte a miniszteriális szakmai irányítást az ETO jelentőségéről és kierőszoakolta a FID-hez való hivatalos csatlakozást, a hozzá szükséges állami fejlesztési pénzekkel együtt. Megalakította a FID Magyar Nemzeti Bizottságát, amely ettől fogva a kiadásokat gondozta. Lázár Péter szervezésében és az intézményszerkesztésben, költségvetésből támogatott fejlesztési környezetben nagy és összehangolt

munkát végeztek mindazok, akik az ETO magyarországi teljes és középkiadásának készítésében évtizedeken keresztül részt vettek.

A színvonalas szerkesztési munkák végrehajtása és megkövetelése többek között Vередy Gyulának és *Babiczky Bélának* (1919-) köszönhető; utóbbi lényegében egész munkásságát az ETO magyar nemzeti változatának szentelte.

A magyarországi ETO megmaradásának szükséges – de nem elégséges – feltétele, hogy akadjon olyan ember, aki hosszú távon össze tudja vele kötni a sorsát.

Történeti kronológia

- 1873 Melvil Dewey kidolgozza tizedes osztályozását.
- 1876 Dewey tizedes osztályozási rendszerének 1. kiadása: „Classification and subject index...”.
- 1885 Dewey tizedes osztályozási rendszerének második kiadása: „Decimal classification and relative index for libraries,...”.
- 1893 Az első nemzetközi bibliográfiai kongresszus Brüsszelben, melyen Otlet és La Fontaine játszó a főszerepet.
- 1895 A második nemzetközi bibliográfiai kongresszus Brüsszelben. Az ETO kidolgozásának kezdete. A modern dokumentáció kezdete.
- 1900 Szabó Ervin a budapesti Kereskedelmi és Iparkamra könyvtárában bevezeti Dewey Tizedes Osztályozási rendszerét.
- 1902 A budapesti Kereskedelmi és Iparkamra könyvtárának szakkatalógusa tizedes rendszerben jelenik meg.
- 1904–1911 Gulyás Pál bevezeti a tárgyszavas osztályozást.
- 1905 Az ETO első (francia nyelvű) kiadása.
- 1912 Szabó Ervin kiadja a Fővárosi Könyvtár számára átdolgozott tizedes osztályozását.
- 1913 Máday István ETO-reform javaslata a Zentralblatt für Bibliothekswesenben.
- 1916 A Kereskedelmi Múzeum könyvtárában bevezetik az ETO-t.
- 1923 A Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet könyvtárában (az OMKDK és az OMIKK elődjében) bevezetik az ETO-t.
- 1927–1933 Az ETO második nemzetközi kiadása: „Classification Décimale Universelle”).
- 1934–1953 Az ETO 3. (német nyelvű) nemzetközi teljes kiadása az NSZK-ban.
- 1936 A Széchényi Könyvtárban bevezetik az ETO-t.
- 1937 A Nemzetközi Bibliográfiai Intézet átalakul Nemzetközi Dokumentációs Szövetséggé (Fédération Internationale de Documentation; FID).
- 1938 Az ETO ideológiai jellegű átdolgozása a Szovjetunióban a tömegkönyvtárak számára.
- 1943 Káplány Géza magyar nyelvű rövidített ETO-kiadása.
- 1949 A FID megkezdzi az ETO fejlesztésével összefüggő változások rendszeres közzétételét („Extensions and Corrections to the UDC”).
- 1949–1950 Az ETO általános bevezetése a magyarországi könyvtárakban.
- 1950–1955 Az ETO magyar nyelvű rövidített táblázatainak évenkénti kiadása sokszorosított formában.
- 1958 Az ETO magyar nyelvű rövidített kiadása nyomtatott formában Lázár Péter szervezésében, Babiczky Béla szakmai irányításával.
- 1966 Megjelenik az ETO első hivatalos magyar nyelvű rövidített kiadása.
- 1968 Az ETO-t 110.000 könyvtárban használják a világon. A FID kiadja az ETO-táblázatok kiadásának és az ETO revíziójának új szabályzatát.
- 1968–1972 42 kötetben megjelenik magyar nyelven az ETO jórészt teljes kiadása Babiczky Béla szakmai irányításával, Lázár Péter szervezésében.
- 1978 Újra megjelenik – 6000 példányban – az ETO magyar nyelvű rövidített kiadása.
- 1979–1991 Az ETO hivatalos magyar nyelvű rövidített kiadásának újabb utánnomása.
- 1979–1986 Az ETO teljes magyar kiadásának további, befejező kötetei jelennek meg.
- 1982 Megszűnik az ETO FID által működtetett fejlesztési rendszere. A fejlesztést a Hágában meg-

	alakult UDC Consorcium veszi át profit alapon.
1983–1990	Magyarországon megszűnik az ETO intézményes fejlesztése.
1991	Az ETO hivatalos magyar nyelvű rövidített kiadásának újabb utányomása. A nyomdai adatállomány az OMIKK-ban.
1993	Az OSZK az ETO támogatásának „kicsikarása” érdekében szűk körű konferenciát rendez. A Könyvtártani és Módszertani Központot megbízzák fejlesztési iroda létrehozásával.
1994	A Nemzeti Kulturális Alap egymillió forintos eseti támogatásával a fejlesztési iroda rövid idejű, sikertelen kísérletet tesz az ETO középkiadásának feltámasztására. Az 1991-es rövidített kiadás adatállományának jelentős részét sikerült megmenteni.
1997	Eredmény nélkül zárul alkalmazói fórum az ETO magyarországi helyzetéről.
1990–2000	A magyarországi könyvtárakban változatlanul, érdemben nem csökkenő mértékben, de minden fejlesztési támogatás híján használják az ETO-t.
2000	Eszmecsere a „Katalist” levelezőlistán az ETO szükségességéről. (2)

*

Az ETO a szerkezete alapján monohierarchikus, a használata alapján prekoordinált, az információkereső nyelv típusa alapján mesterséges nyelven alapuló, a gyűjtőköre alapján egyetemes, a szerepe alapján pedig generalizáló (szintetikus) osztályozási rendszer.

Vele szemben vannak a többnyire polihierarchikus, posztkoordinált, természetes nyelven alapuló, túlnyomórészt speciális, individualizáló (analitikus) tárgyszavas és deszkriptoros információkereső nyelvek.

A két fajta rendező rendszer nem helyettesíti egymást, hanem kiegészíti. A korszerű könyvtárakban általában együtt használják osztályozási rendszert és információkereső nyelvet, az előbbi esetében jelentős részben az ETO-t. Mindezen az eltelt évtizedek számítástechnikai fejlődése érdemben semmit sem változtatott, sőt – nemzetközi téren újabban tapasztalható a Tizedes Osztályozás és az ETO térnyerése. (3) Ez annak köszönhető, hogy számos integrált könyvtári adatbázisrendszerben kialakították a mesterséges nyelven alapuló hierarchikus osztályozási rendszert kezelni tudó modulokat. A világ összes jelentős nemzeti és nemzetközi adatsere-formátumában kialakították az ETO, illetve a TO kezelésére alkalmas adatmezőket. Mindez az eltelt 10 év fejleménye.

Ma számos jelentős nemzetközi, az ETO típusához tartozó osztályozási rendszert használnak üzemszerűen. Például NSZO (Nemzetközi Szabadalmi Osztályozási Rendszer), NAICS (North American Industry Classification System) és a vele kompatibilizált SIC (Standard Industry Classification), továbbá a belőle 2002-re kifejlesztett NAPCS (North American Product Classification System) vagy a hazai FEOR (Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere), ITJ (Ipari Termékek Jegyzéke). Jelentőségük egyre növekszik, mert bizonyos típusú rendezési és keresési igények csak az ilyen hierarchikus, prekoordinált osztályozási rendszerekkel valósíthatók meg. Ráadásul zömmel éppen olyan igényekről van szó, melyeket az egyre terebélyesedő termelési, statisztikai és államigazgatási információs rendszerek – többek között – követelnek meg. Ezek a rendező rendszerek ugyanúgy – és továbbra is – benne vannak a legfontosabb fejlődési trendben, mint nagy „ellenlábasaik”, az információkereső nyelvek szótárai (a tezauszok és tárgyszójegyzékek).

*

A magyar ETO tönkre fog menni.

Magyarországon a legjobb úton vagyunk ahhoz, hogy az a közel 100 éves, a hozzáértő elmékben, az oktatásban és a könyvtárak katalógusaiban felhalmozódott szellemi érték, mely a „nemzet csinosításának” egyik jellegzetes, speciális szakmai eleme, és amely az

ETO alkalmazásának kultúráján alapszik, jóvátehetetlenül megsemmisüljön.

Ennek a szegyeteljes folyamatnak nincsenek anyagi okai. A nemzetközi konzorciummal való kapcsolattartás és a rendszeres karbantartás és szerkesztés költségei eltörpülnek az osztályozási rendszer hazai jelentőségéhez képest.

Az ETO magyarországi lassú megsemmisülésének oka a félretájékozottság.

A könyvtáros és dokumentátor szakma jelentős része a számítástechnikai kihívással birkózva, anyagilag és szakmai értelemben lelkileg nagyrészt magára hagyva súlyos szakmai önértékelési válságban van és nem lép fel kellő határozottsággal a hazai könyvtárosság szellemi eredményeinek védelmében. Egy kisebb része éppen a legújabb számítástechnikai eredmények adaptálásával van elfoglalva; ebben megélt vélt vagy indokolt sikerélményei következtében érthetően nem érzékeli, milyen veszteségek fenyegetik azt a szakmát, melyet maga is művel és amelynek állapota majd a saját sorsát is befolyásolja. Mindezek következtében nincs megfelelő, határozott információáramlás és nyomásgyakorlás az ETO védelmében a kulturális politikát befolyásoló szereplők irányában. Az így kialakuló tájékozatlanság végzetes hatású azokon a helyeken, ahol ebben az ügyben érdemi, magas szintű döntést kellene hozni.

Ki kell mondani és képviselni kell az ETO-val kapcsolatban a következőket:

– Nem igaz, hogy az ETO a számítástechnika, az automatizált adatbáziskezelő rendszerek környezetében korszerűtlen osztályozási rendszer. Éppen ellenkezőleg: számítógépes környezetben sokkal inkább kihasználhatók a benne rejlő lehetőségek.

– Nem igaz, hogy az ETO az automatikus indexeléssel, illetve a tárgyszavas és deszkriptoros információkereső nyelvekkel (a teauruszokkal) szemben korszerűtlen rendező rendszer. Erről már csak azért sem lehet szó, mert a kétfajta rendező rendszer (a prekoordinált osztályozási rendszerek és a posztkoordináltan használandó információkereső nyelvek) a priori teljesen különböző, egymást ellentétesen kiegészítő eszköz a tartalom feltárására. Ugyanannyira nem játszhatók ki egymással szemben, ahogy az országúti vagy a vasúti közlekedés sem szemlélhető úgy, hogy melyik a korszerűbb. Mindkettőre elengedhetetlenül szükség van.

– Nem igaz, hogy az Internetnek és a mai, rugalmas felhasználói felületekhez szokott végfelhasználóknak idegen és alkalmatlan volna az ETO. Ez kizárólag az adatbáziskezelő rendszeren múlik. Ellenkezőleg: a korszerű felhasználói felületen sokkal inkább felhasználóbarát módon lehet érvényesíteni az ETO könnyű és egyszerű, például természetes nyelvű, a végfelhasználó által szívesen vett kezelését, többek között a természetes nyelvű mutatók, valamint az ETO magyarázatokban való szabad keresés segítségével.

*

Az ETO fejlesztése csak központilag oldható meg sikeresen.

Ennek a fejlesztésnek az ETO-t nemzetközi szinten karbantartó konzorciumhoz kell szorosan kapcsolódnia.

A konzorciummal való kapcsolattartáshoz szükséges – valójában nevetségesen kis – összeget, továbbá a rendszeres karbantartáshoz és a karbantartással megbízott személy fizetéséhez szükséges ugyancsak nem nagy összeget nem folytonosan megújítandó pályázatok útján, hanem állandó, a kulturális tárca költségvetésébe beépített összeg alapján kell fedezni, mert ennek a munkának a természete ezt az állandó támogatást megköveteli.

A rendszeres karbantartáson és szerkesztésen túlmenő, eseti nagyobb munkák (például újabb középkiadás, a teljes kiadás felújítása stb.) anyagi fedezetének előteremtésében részben pályázati, részben hosszútávon betervezett miniszteriális alapokra kell támaszkodni.

Annak érdekében, hogy erre egyáltalán kilátás nyíljk, egyrészt

– mindazokat, akiknek egyáltalán befolyásuk van a döntési helyzetben levő közszerep-

lőkre, határozott és személyre szóló formában, megfelelő személyi stratégia kidolgozása alapján arra kell készíteni, hogy befolyásukat az ETO érdekében latba vessék;

– ésszerű, takarékos, a tényleges munkára koncentrálnak munkaköri–szakmai tervet és rendszeres költségvetést kell készíteni a nemzetközi konzorciummal való kapcsolattartás és az ETO-állomány szerkesztési–karbantartási munkáinak folyamatos megvalósítására, hogy a szakági döntéshozók meggyőzhetőek legyenek a költségek központi fedezésének szükségességéről;

– a nagyobb fejlesztések (kiadási munkák, teljes kiadás adatállományának összegyűjtése, nagyobb volumenű fordítási és terminológiai munkák) érdekében hosszabb távú munkatervet és költségvetést kell készíteni a lehetséges központi és pályázati források párhuzamos feltárásával.

*

Az ETO szép.

Szép, mint minden, ami szervesen, emberek ezreinek hozzáértő, évszázados közreműködésével született. Az ETO mára a magyar szakmai kultúra közkinccse lett.

Az évezred első évtizedében fog eldőlni, hogy a jelenlegi könyvtári és dokumentációs szakmai igazgatás hogyan vonul be a magyar kultúrtörténetbe: mint akik elpocsékolnak vagy megmentettek valamit.

Jegyzet

(1) A két, egymással ellentétes felfogású magyar könyvtáros életútjának összehasonlító elemzését lásd KATSÁNYI Sándor: *Párhuzamos életrajzok. Gulyás Pál, Szabó Ervin és a korszerű közkönyvtár gondolatának kibontakozása*. In: Könyvtári Figyelő, 1995. 5. (41.) évf. 2. sz. 199–208. old.

(2) Információk a „Katalist”-ről: <http://www.lib.klte.hu/library/dolgozok/ebatfai/katalist.htm>

(3) Traugott KOCH: *Nutzung von Klassifikationssystemen zur verbesserten Beschreibung, Organisation und Suche von Internet Ressourcen*. In: Buch und Bibliothek, 1998/5. sz., 326–335. old. Magyarul: *Internet források tökéletesebb leírásához, szervezéséhez és kereséséhez alkalmas osztályozási rendszerek használata*. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47. évf. 2000/3.